

Пропозиції української сторони підтримав і доповнив голова угорської частини комісії проф. *І.Фодор* та інші учасники засідання. Зокрема *Ч.Фединець* присвятила свій виступ потребі підготовки в 2018 р. міжнародної наукової конференції з історії Закарпаття, присвяченій сторіччю становлення політико-правової назви цього краю – Руська Країна як автономної адміністративної одиниці у складі Угорської Народної Республіки та запрошення до участі у заході представників Комісії істориків України та Словаччини.

Ішлося також про те, що українсько-угорська комісія має стати координаційним центром у сфері вивчення взаємин у сфері історії, культури, економіки, релігії, дипломатичних і консульських зносин. До таких досліджень пропонується залучати молодь, ініціювати нагороди від імені комісії за внесок у розвиток українсько-угорських наукових контактів. Учасники засідання погодилися, що важливою складовою повсякденної діяльності комісії має стати її інформаційна підтримка. Обговорювалося також питання підготовки спільного електронного наукового видання.

Підсумком дискусій стало визначення фундаментальної теми українсько-угорських досліджень у межах двох хронологічних періодів (IX ст. – 1867 р.; 1867 р. – до сучасності): «Українсько-угорські відносини: історія, політика, дипломатія, культура та релігія». Керівниками напрямів за цими періодами погодили з угорського боку – *Ч.Фединець* та *А.Шереша*, з українського – *І.Матяш* і *С.Віднянського*. Наступне засідання Комісії істориків України й Угорщини вирішено провести в Україні. На згадку про результативну зустріч українські гості передали угорським колегам книжки про Київ та Україну, надані керівником Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв *П.Кривоносом* і директором видавництва «Горобець» *Г.Горобець*.

В.П.Тельвак (Дрогобич)

КОНФЕРЕНЦІЙНІ ПІДСУМКИ ЮВІЛЕЙНОГО РОКУ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

150-річчя від дня народження видатного українського вченого й державного діяча Михайла Грушевського стало очікуваною подією не тільки для дослідників його життя та діяльності, але й для широких кіл громадськості. Певним стимулом тут став указ глави нашої держави про вшанування пам'яті великого українця, котрий, серед інших заходів, передбачав також проведення наукових конференцій різного рівня. При цьому більшість дослідних та освітніх установ України відгукнулися на ювілей проведенням невеликих за кількістю учасників зібрань, організованих переважно власними силами. Ми ж стисло зупинимося на спеціальних конференційних заходах, що мали міжнародний характер.

Першим на ювілей *М.Грушевського* відгукнувся Національний університет «Львівська політехніка», де **16 вересня 2016 р.** відбувся Міжнародний симпозіум «Михайло Грушевський: знане і незнане». Цей захід було проведено головно зусиллями міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків із діаспорою «Львівської політехніки» та Українсько-турецького культурного центру «Сяйво». На пленарному засіданні прозвучали доповіді дослідника з Польщі *Г.Купріяновича* про відзеркалення постаті *М.Грушевського* в історичній пам'яті холмщаків; *Є.Савенка* –

про підсумки свого багаторічного дослідження казанського періоду життя видатного українця; *В.Сергійчука* – про державницьку позицію в діяльності та творчості М.Грушевського; *І.Гирича* – про стан і перспективи видання творчого доробку історика й політика; *Д.Блохина* – про роль М.Грушевського в перетворенні «Львова літературного» на «Львів науковий»; *С.Панькової* – про малознані сторінки з передреволюційного життя М.Грушевського; *І.Турянського* – про його вплив на процес формування та консолідацію української політичної еліти у США; *Г.Сергійчука* – про громадсько-політичну діяльність М.Грушевського в Москві 1916–1917 рр.; *Л.Найденко* – про роботу української громади Татарстану зі збереження власної історичної пам'яті та вшанування видатних постатей українського народу, зокрема й М.Грушевського.

17 вересня 2016 р. дослідників творчості великого українця зібрав Національний університет «Острозька академія», де зусиллями інституту дослідження української діаспори та Українського історичного товариства було проведено присвячену ювілеєві М.Грушевського міжнародну наукову конференцію. На пленарному засіданні прозвучали доповіді *І.Гирича* («50-томник Михайла Грушевського: досвід та перспективи видання»), *В.Тельвака* («Ювілейна грушевськіана першої третини ХХ ст.»), *О.Юркової* («Останній ювілей Михайла Грушевського: Історія однієї київської фотографії»), *І.Верби* («Михайло Грушевський як людина») та ін. Цікаві доповіді й дискусія відбувалися під час тематичного секційного засідання, на якому своїми роздумами поділилися *П.Крालюк* («Чи працює сьогодні схема історії України М.Грушевського?»), *В.Піскун* («Михайло Єремів: ретроспективний погляд на М.Грушевського та його роль в Українській революції»), *В.Трофимович* («Розробка М.Грушевським зовнішньополітичної концепції України в період Центральної Ради»), *В.Кавунник* («Модель українського суспільства у поглядах М.Грушевського»), *В.Педич* та *Ф.Яценюк* («Львівська історична школа М.Грушевського: козакознавчий дискурс») та *В.Атаманенко* («Описово-статистичні джерела в науковому доробку М.Грушевського»).

22 вересня 2016 р. ювілей відзначали у Черкаському національному університеті імені Б.Хмельницького, де відбулася Всеукраїнська наукова конференція з міжнародною участю «Черкаський історіографічний симпозіум». На пленарному засіданні доповіді виголосили знаний польський україніст, професор Люблінського університету імені М.Кюрі-Скłodовської *А.Стемпнік* («Польська грушевськіана»), *В.Тельвак* («Постать Михайла Грушевського в гумористичній культурі його часу: методологічні проблеми та історіографічна практика»), *В.Ващенко* («Історик у боротьбі за інтелектуальну владу: М.Грушевський та побудова символічних ієрархій у соціології»), *О.Ковалевська* («Наукова співпраця М.Грушевського та М.Біляшівського щодо дослідження польських архівів»). Подальше обговорення різноманітних аспектів життя й діяльності великого українця відбувалося на шести секційних засіданнях, що об'єднали у своїй роботі дослідників із багатьох вітчизняних академічних осередків.

22–23 вересня 2016 р. міжнародна наукова конференція відбувалася на малій батьківщині М.Грушевського – у місті Холм. Її організаторами виступили низка вітчизняних (Інститут української археографії та джерелознавства імені М.Грушевського НАНУ, Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського в Києві, Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові) та польських (Українське товариство, Люблінський університет імені М.Кюрі-Скłodовської, Холмська публічна бібліотека) інституцій, а головним натхненником став польський україніст *Г.Купріянович*. У переддень конференції – 21 вересня – відбулися врочисті меморіальні заходи: божественна літургія з нагоди свята Холмської ікони Божої Матері в кафедральній

православній церкві Св. Івана Богослова, урочиста панахида за душу М.Грушевського, посвячення хреста в пам'ять ученого, покладання вінків до меморіальної дошки на його честь та концерт із нагоди ювілею.

В ювілейні дні у Холмі працювали виставки «Де сонце вперше повило своїм промінням», «Михайло Грушевський 1866–1934: Життя та творчість», «Холм у другій половині XIX ст. у світлинах та документах із фондів Музею Холмської землі», «Михайло Грушевський у його творах». Учасники наукового форуму отримали унікальну можливість переглянути документальний фільм «Михайло Грушевський» за участю його режисера В.Вітра та продюсера Г.Криворчук.

Сама конференція тематично була поділена на п'ять секцій: «Життєві шляхи Михайла Грушевського», «Холмщина в добу Михайла Грушевського», «Спадщина Михайла Грушевського», «Культурна спадщина Холмщини», «Рецепція Михайла Грушевського». У рамках заходу відбувся ґрунтовний обмін думками між дослідниками з Польщі, України, Канади та Японії стосовно багатьох аспектів життя й діяльності великого українця, як також і проблем вивчення його малої батьківщини. Присутні з цікавістю вислухали доповіді *Ф.Сисина* (Едмонтон) «Грушевський як велетень історичної науки», *Ю.Гаврилюка* (Більськ) «Обставини і місце народження у Холмі М.Грушевського», *М.Кучеренка* (Київ) «Холмщина в педагогічній діяльності С.Грушевського», *Г.Папакіна* (Київ) «М.Грушевський як археограф», *В.Піскун* (Київ) «М.Грушевський як лідер українського національного руху (за спогадами сучасників)», *Б.Цимбала* (Київ) «Загадковий “Владика” з оточення Грушевського: досвід коментування епістолярію», *О.Сухого* (Львів) «М.Грушевський та Львівський університет», *Є.Савенко* (Казань) «Грушевський у Казані (1915–1916)», *М.Магунь* (Львів) «Епістолярна спадщина Михайла, Марії та Катерини Грушевських: На джерельних матеріалах Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові», *І.Матяш* (Київ) «М.Грушевська в еміграції: повсякденність зарубіжжя й пошуки себе», *Г.Кондаурової* (Київ) «Ювілейна іконографія М.Грушевського», *С.Панькової* (Київ) «Історія України-Руси» М.Грушевського в щоденникових нотатках автора та коментаторській практиці», *В.Кавунника* (Київ) «“Нарис історії українського народу” М.Грушевського й цензурна справа в Російській імперії», *Г.Бурлаки* «Соціальні мотиви літературних творів М.Грушевського», *С.Гаврилюк* (Луцьк) «М.Грушевський про роль культурної спадщини в історії українського народу», *Л.Зашкільняка* (Львів) «М.Грушевський та європейська історіографія початку XX ст.», *І.Добрянського* (Кропивницький) «Концепт України в контексті просвітницької діяльності М.Грушевського», *І.Гирича* (Київ) «Чим (чи чому) сьогодні для нас актуальний М.Грушевський?», *О.Юркової* (Київ) «Електронний архів М.Грушевського: виклики та перспективи», *М.Зимомрі* (Дрогобич) «Спадщина М.Грушевського як історика в німецькомовній рецепції академіка Едуарда Вінтера», *А.Атаманенко* (Острог) «Рецепція постаті М.Грушевського в українській закордонній історіографії», *Т.Шимади* (Сакай) «Спадщина Грушевського у сучасному Львові», *Г.Купріяновича* (Люблін) «Між пам'яттю та витісненням: М.Грушевський в історичній пам'яті у сучасній Холмщині», *Л.Найденко* (Казань) «Вшанування українською діаспорою в Російській Федерації постаті М.Грушевського», *Д.Шевчука* (Острог) «“Хто такі українці...”: рефлексії на полях книги М.Грушевського у світлі сучасної філософії історії».

Головною ж подією у шереху ювілейних заходів без перебільшення слід назвати Міжнародну наукову конференцію «Творча спадщина Михайла Грушевського: минуле і сьогочасне», котра відбулася **29–30 вересня 2016 р.** у стінах Історико-меморіального

музею М.Грушевського в Києві. На пленарному засіданні з доповідями виступили *Р.Піріг* («Михайло Грушевський: суспільне усвідомлення постаті»), *Г.Папакін* («Михайло Грушевський як археограф») та *Ю.Шаповал* («Михайло Грушевський і комуністична спецслужба: маловідомі сторінки біографії вченого (1924–1934)»).

Робота конференції відбувалася в кількох почергово проведених тематичних секціях. На першому засіданні, затитулованому як «Історія України-Руси» М.Грушевського – від творчої лабораторії вченого до новітнього концепту національного гранд-нарративу» (модератор – В.Тельвак), доповіді виголосили *Ф.Сисин* («Presenting Hrushevsky to the International Academic Community in the 21st Century: the Experience of the Hrushevsky Translation Project»), *О.Ясь* («Конструювання та представлення “транзитних періодів” національної історії у великому нарративі М.Грушевського»), *В.Масненко* («Історіографічний простір “Історії України-Руси” М.Грушевського: текст – інтертекст – гранд-нарратив») та *М.Капраль* («До історії створення циклу томів “Історії України-Руси” з литовсько-польської доби»).

На другому секційному засіданні – «Монографічні праці та історичні студії: від історії написання до сучасного прочитання» (модератор – Р.Піріг) – виголосили свої доповіді *О.Юркова* («Як правильно читати Грушевського: до питання про творчу майстерню вченого») та *В.Кавунник* («Провідні засади історичних студій М.Грушевського в “Нарисі історії українського народу”»). Також у рамках роботи цієї секції *О.Юркова* презентувала проект електронного архіву М.Грушевського.

Третє секційне засідання – «Концепція та історія українського руху в публіцистичному доробку М.Грушевського: сучасні відлуння. Літературна спадщина М.Грушевського» (модератор – В.Піскун) – складалося з доповідей *В.Верстюка* («Публіцистика М.Грушевського доби Української революції в контексті сучасності»), *С.Панькової* («Українці, будьте європейцями!»: публіцистичні візії М.Грушевського), *І.Старовойтенко* («Місія М.Грушевського у становленні української газети “Рада” (1906–1908 роки)»), *Г.Бурлаки* («Фікшн чи нон-фікшн? Історичні сюжети М.Грушевського-прозаїка») та *Г.Кондаурової* («Автобіографічні мотиви в белетристиці М.Грушевського»).

На четвертому секційному засіданні – «Рецензійні статті та огляди в системі наукової лабораторії вченого: Творча спадщина М.Грушевського в рецепції українських, російських та європейських дослідників» (модератор – І.Гирич) – прозвучали доповіді *А.Фелонюка* («Рецензійний жанр в науковій творчості М.Грушевського львівського періоду (1894–1914)»), *В.Тельвака* «Рецептивна грушевськіяна першої третини ХХ ст.: традиції, динаміка, інтерпретації» та *В.Піскун* («Спомини про М.Грушевського як засіб актуалізації українського визвольного руху в науково-суспільному просторі»).

П’яте секційне засідання – «Епістолярна та мемуарна спадщина: проблеми дослідження та видання» (модератор – М.Капраль) – складалося з доповідей *І.Гирича* («Перспективи й проблеми подальшого видання серії “Епістолярні джерела грушевськознавства”»), *В.Шульги* («Брати по крові та духу: взаємне листування Михайла та Олександра Грушевських (1883–1934 рр.)»), *В.Пришляка* («“Високоповажаний Пане Професор!” – “Дорогий Іван Миколаєвич!”: листування М.Грушевського та І.Джиджори 1904–1914 рр.») та *Б.Цимбала* («“Розбитий по всіх пунктах Асап”: загадковий студент в епістолярії Грушевського»). Зрештою на останньому шостому засіданні власними інтерпретаціями бачення М.Грушевським майбутнього України поділилися *І.Гирич* та *Ю.Шаповал*.

Завершився конференційний марафон у місті, з якого й розпочався – останній із масштабних заходів міжнародного рівня впродовж **22–26 жовтня 2016 р.** приймав Львівський національний університет імені І.Франка. На двох пленарних засіданнях присутні заслухали доповіді *О.Сухого* «М.Грушевський – професор Львівського університету», *С.Панькової* «Психологічний автопортрет М.Грушевського у світлі мемуарних та епістолярних джерел», *І.Гирича* «М.Грушевський в боротьбі з наддніпрянським партикуляризмом (1906–1907 рр.)», *В.Тельвака* «Ювілейна грушевськіана першої третини ХХ ст.: заходи, постаті, оцінки», *М.Литвина* «Дослідження історичної спадщини М.Грушевського в Інституті українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України», *В.Качмара* «М.Грушевський та К.Твардовський: проблема статусу української мови у Львівському університеті», *М.Капраня* «Польсько-литовська доба на сторінках “Історії України-Руси” М.Грушевського» та *Я.Гарасима* «М.Грушевський як історик українського фольклору». Розмаїття проблем вивчення життєвого шляху й творчої спадщини М.Грушевського учасники форуму обговорили під час роботи дев'яти тематичних секцій.

Важливою складовою проведення деяких згаданих конференцій були презентації новинок грушевськознавства, котрі з'явилися до ювілею великого українця. Принагідно згадаємо, що ювілейний рік збагатив грушевськіану солідною збіркою статей *І.Гирича* «Михайло Грушевський: конструктор української модерної нації»; розкішним ілюстрованим життєписом М.Грушевського «*Facie ad faciem*», котрий уклали *С.Панькова* й *Г.Кондаурова*; монографією *В.Тельвака* та *В.Педича* «Львівська школа Михайла Грушевського»; науково-популярною біографією авторства *Р.Пирога* й *В.Тельвака* «Михайло Грушевський: Біографічний нарис».

Підсумовуючи цьогорічну конференційну грушевськіану відзначимо, що попри відсутність належної уваги до ювілею М.Грушевського з боку владних інституцій, дослідники вкотре продемонстрували високу самоорганізацію, гідно відзначивши ювілей засновника української модерної історіографії. Звісно, кожна кругла дата – це не стільки привід для підсумовування зробленого, скільки поштовх для окреслення нових дослідницьких перспектив. Тож ми переконані, що висловлені під час згаданих та й багатьох інших заходів міркування, спостереження стануть важливими орієнтирами для продовження грушевськознавчого пошуку.